

ADEM HANDŽIĆ
(Sarajevo)

O JANIČARSKOM ZAKONU¹ مبدأ قانون یکجری اوجاغی تاریخی

Kodeks pod gornjim naslovom (= *početna historija zakona o janičarskom korpusu*) predstavlja često citirani ovaj janičarski zakon, naročito kada je riječ o danima propasti bosanske države 1463. godine. U tome je zakonu, neprimjereno tragičnoj situaciji za bosanski narod, zabilježen neobičan doček koji je narod pod Jajcem priredio sultanu Mehmedu II Fatihu. Upravo na tu epizodu pozivali su se razni historičari. Bašagić je pisao kako su se tada brojne skupine bogumila sa raznih strana Bosne poklonile sultanu i istodobno svi primili islam. Tu činjenicu isticali su i autori prije Bašagića, kao Zinkeisen (1810.), Asboth (1888.) i drugi.² Kako je taj događaj svugdje samo prepričavan, a nigdje nije donesen tekst i prevod tog zakona i kako je ta činjenica po sebi važna, a baca izvjesno svjetlo i na prethodne događaje u tadašnjoj osmanskoj enklavi u Vrhbosni i oko nje, važno je da se iz tog zakona in extenso prezentira bar dio teksta sa prevodom, koji se odnosi na tu epizodu.

Prije toga koju riječ o samom zakonu. Daskora se nije znalo da u svijetu postoji nekoliko primjeraka ovog kodeksa. Međutim, kako ističe njegov predivač I. E. Petrosjan, u turskim bibliotekama postoji pet primjeraka i po jedan u Gothi, Bratislavi³ i Lenjingradu. Taj zakon obuhvata kompletnu histori-

- 1 Ova vrijedna knjiga stigla je do nas ličnom posvetom gospodina Petrosjana za akademika prof. Avdu Sućesku, te se sada nalazi u njegovom fondu u Biblioteci Bosanske kulturne zajednice "Preporod" u Sarajevu.
- 2 Johan von Asboth je pisao: "Bogumili i njima na čelu stara bogumilska aristokracija, koja je već prije stajala s Turcima u vezi i tursko gospodstvo dovela u zemlju, prešli su u masama na islam i od novih gospodara primljeni objeručke u zagrljaj. Poglavitno više i niže plemstvo - primivši islam - nije se ograničilo na svoj posjed i vlast nego, štaviše, širilo svoje privilegije kako bi se lakše prilagodili organizaciji turske vlasti i kako bi se više istaknulo kao korisno oruđe za podjarmljivanje velike Ugarske". *Bosnien und die Herzegovina*, Wien 1888., p. 126.
- 3 Bratislavski primjerak predstavlja skraćenu verziju tog zakona, a prepis je iz 1725. godine. Ustvari, to je primjerak samog Bašagića, koji je sa ukupnom njegovom bibliotekom dospio u Bratislavu.

ju janičarskog korpusa, od početka do kraja, i vjerovatno je najopsežniji osmanski zakon koji reguliše samo jednu materiju. Tekst zakona obuhvata 316 stranica normalnog formata (pismo sasvim razgovjetno), dok ruski tekst (uvodna studija, prijevod, bilješke i indeksi) iznosi 284 stranice, dakle, ukupno 600 stranica. Sudeći po vodenim znacima konkretni primjerak koji je priredio I. E. Petrosjan, a izdala Akademija nauka SSSR-a 1987. godine, prepisan je u Turskoj početkom 17. stoljeća. Uostalom, sam zakon koncipiran je, bez dvojbe, oko 1606. godine, jer njegov autor na početku ističe zahvalnost i dovu za sultana Ahmeda I, sina Mehmeda III (1603-1617). Kodeks je anonimus, ne zna se ko je njegov autor. Isto tako istaknuti naslov nije napisan odmah, nego kasnije. Naslov je bio prvobitno napisan na naslovnoj strani rukopisa od strane nekadašnjeg vlasnika, kao: *يکيجرى اوچاغينک سلطان احمد خان حضرتلرينک قانون نام سى* (*Kanun-nama sultana Ahmeda-hana o janičarskom odžaku*) koji, sudeći po rukopisu, pripada prepisivaču Ibrahimu, sinu Ismailovu.

Ipak, iz kompozicije zakona proizlazi da je njegov autor nasljedni (pensionisani) janičar, spomenut kao korucu (čuvar). On spominje da je 21 godinu njegova služba bila vođenje janičarskih deftera, tj. bio je *janičarski katib*. Ta činjenica osigurava autentičnost podataka o statusu janičarskog korpusa, njegovoj strukturi i organizaciji i čini ovaj pravno-historijski kodeks naročito značajnim za historičare. Koncipirajući zakon autor je koristio rijetke historijske dokumente, ali i sačuvane tradicije o janičarskom korpusu. U uvodu spominje predaje od starijih članova svoje generacije i struke, također članova janičarske organizacije. Jedan od njih mogao je biti utvrđen kao Sakka Mahmud, djed autorov, koji je 14 godina bio *aga Istanbula* u vrijeme sultana Sulejmana I (1520-1566). Mnoge epizode koje se odnose na taj period cijene se kao sasvim vjerodostojne jer ih je autor saznao od ličnosti koja je dobro poznavala detalje o janičarskom korpusu.

Vrijeme nastanka ovog zakona je vrijeme zapaženih promjena u Osmanskom carstvu koje počinju od druge polovine 16. stoljeća i karakteristične su za tu državu. Socijalne promjene u drugoj polovini tog stoljeća nisu mogle biti zaobiđene od autora toga perioda, koji su pokazivali naročitu pažnju na negativne pojave i ukazivali na njih, kao što su Lutfi-paša, Mustafa Selaniki i Mustafa Ali. Specifičnosti janičarskog života navođene su kao svjedočanstvo pada i neorganizovanosti u poretku i postale su neprocjenjiv podatak za historičare Osmanskog carstva. Svjesnost i nezadovoljstvo tih autora sa promjenama koje se događaju u uspostavljanju sistema sa smanjenjem vojne moći i sa širokom primjenom mita i pronevjera tipične su poente njihovih djela. U vezi s tim autor sugeriše sultanu Ahmedu I, kome je kompozicija ovog zakona upućena, da treba ponovo da se uspostavi ranija snaga svih zakona i pravila janičarskog korpusa. On vjeruje da je to jedini način da se povrati red u tome korpusu i uopće u državi. U isto vrijeme ovaj rukopis je vrijedan zbog svoje informacije o ukupnom stepenu razvoja u životu osmanskog društva u periodu o kojem je riječ. To je također jedan od najstarijih traktata o socijalnoj i političkoj

situaciji u osmanskoj književnosti za istraživanje takvih osjećanja vladajuće klase u Osmanskom carstvu toga perioda.

Ovaj zakon nije nikako prvi. Regrutacija dječaka u adžemi (*acemi*) oglane počela je rano, vezano za akindžijske akcije, pa je od zarobljene djece iz neprijateljskog okruženja odvajana jedna petina zvana pencik *oğlani* (dječaci petine), što rani turski izvori (Tacüttavarih i Uruc Bey tarihi) spominju još od 1362. godine. Stišavanjem osvajanja, za interregnuma (1402-1413) i kasnije, Turci se ograničavaju na svoje unutarnje zemlje, pa je u prvim godinama vladavine sultana Murata II (1421-1451) izdat prvi takav zakon *Devşirme kanunu* po kojem je trebalo da se uzimaju i djeca kršćanskih podanika Turske, nazvani *devşirme oğlani*. Taj sistem počeo je da se primjenjuje prvo u Rumeliji (evropski dio carstva), i to u Albaniji, Makedoniji, Grčkoj, Bugarskoj i Jermeniji.

O sistemu devşirme postoji brojna literatura. Najznačajniji rad o tom pitanju dao je Ismail Hakki Uzunçarşılı⁴, a značajan prilog dao je i Aleksandar Matkovski⁵.

Regrutacija dječaka vršena je uvijek u jednom području i to jednom u pet godina (po većini autora) dok je to, prema mišljenju Uzunçarşilija, jednom u sedam godina. U početku je dob uzimane djece bila 7-8 godina a kasnije, širenjem osvajanja i sve većom potrebom za dodatnim vojnim snagama, skraćivano je vrijeme izobrazbe, tj. uzimana su odraslija djeca. Tako je u 17. stoljeću dob kupljene djece iznosila 15-20 godina, pa su dječaci obično prolazili samo kroz kraće kurseve obuke.

Poznato je da su od devşirme bile oslobođene neke narodnosti i cijele oblasti, kao i pojedinci koji su vršili neke vojničke ili poluvojničke dužnosti. Tako, nisu uzimani dječaci od kršćana na prostoru između Karamana i Erzuruma (u Maloj Aziji), a koji su živjeli pomiješani sa Turcima, Đurdijancima i Kurdima. Također su neko vrijeme bili oslobođeni neki veći gradovi (Istanbul, Galata, Bursa, Rodos, Trapezunt). Oslobođeni su bili i kršćani iz Kartala i Kadik'ya (danas periferija Istanbula), jer su kosili sultanske livade kod škara, hranili sultanske konje i vršili druge slične poslove. Također nisu uzimana djeca arapskih i kurdskih plemena, kao ni djeca jevrejska od roditelja trgovaca. Isto tako, nema podataka da su uzimana djeca iz Hrvatske, Srednje Mađarske i iz Beograda, jer Hrvati i Mađari nisu nikada postajali pravi muslimani i prvom prilikom vraćali su se svojoj prvoj vjeri.⁶

Zna se da je u početku raja devşirmi davala otpor na različite načine, što je u djelima evropskih putopisaca u 16. stoljeću često potencirano. Ima poda-

4 *Osmanlı devleti teşkilatından kapukulu ocakları*, cilt I, TT Kurumu, Ankara 1943., pp. 5-141; Isti u *Islam Ansiklopedisi*, pod *Devşirme*.

5 *Prilog pitanju devşirme* (POF XIV-XV/1964-65., Sarajevo 1969, 273-309.), koji je donio više izvornih dokumenata (Muhimme defteri i Bitoljski sidžili) i pružio brojnu bibliografiju o ovom pitanju.

6 Matković (prema Uzunçarşiliju), n. d. 280.

taka da su seljaci potkupljivali pojedine roditelje koji su bili naklonjeni da im dijete ide u devširmu, s tim da bi se dijete obavezalo da ide u devširmu ispred dotičnog sela. Najčešće je korištena rana ženidba, jer Turci nisu dirali u dječije brakove, smatrali su brak svetom ustanovom. Stoga se navode slučajevi da su Albanci i Bugari često ženili djecu u osmoj i devetoj godini. Kasnije, međutim, razni dokumenti govore o suprotnom, pomirljivom reaganju raje. Roditelji su ponegdje uviđali da im djeca imaju dobru perspektivu i dobrovoljno su davali sinove u adžemi oglane, čak se to smatralo čašću. Jireček, govoreći o Bugarskoj, navodi podatke da su pojedini roditelji ne samo bez otpora, nego dobrovoljno davali sinove u devširmu. Štaviše, videniji Turci su često zavidjeli hrišćanskoj djeci, pa su nastojali da među hrišćansku djecu ubace i svoju kako bi ih sakupljači uzeli u devširmu.

Prilikom regrutacije pazilo se da se uzimaju djeca zdrava i od uglednih roditelja. Djeca su uzimana od roditelja koji su imali više djece, jedina sin nije uziman. Obično je uzimano jedno dijete na 40 kuća. Pazilo se, također, da se ne uzima dijete od umrlih roditelja (neodgojeno i lakomo), niti djeca sa fizičkim nedostacima, niti djeca roditelja prostih zanimanja (čobani, ovčari, govedari), kao ni dijete koje je živjelo u gradu, koje je naučilo neki zanat i slično. Smatralo se je, naime, da dijete koje je upoznalo gradski život neće biti koristan vojnik.

Primarno težište je svuda bilo na muslimanskoj djeci, o čemu govore brojni dokumenti. Godine 1564. u sandžacima bosanskom, hercegovačkom i kliškom obaveza davanja dječaka u devširmu odnosila se isključivo na muslimanski dio stanovništva tih područja.⁷ Također, godine 1666. bilo je naređeno da se uzmu u devširmu djeca bosanskih i albanskih muslimana, i to samo ako oni to dobrovoljno žele i ako su djeca u dobi od 15-20 godina. Tu se dalje naređuje da se ta djeca, nazvana *sunnetli oğlani* ili *potur oğlani*, ne miješaju sa hrišćanskom djecom, da se vode u posebnim defterima i da se upućuju u sultanski dvor ili u sultanske bašče.⁸ Isti, dakle, sadržaj kao i u našem zakonu prije 200 godina. Prema jednom dokumentu, oko 1568-9. sultanske bašče nalazile su se u samoj Čataldži (*Çatalca*), zapadno od Istanbula, područje Büyükkçekmece - Silivri.⁹

7 E. Kovačević, *Jedan dokumenat o devširmi*, POF XXII-XXIII/1972-73., 1976.

8 Uzunçaršili, n. d. 19.

9 A. Matkovski, n. d. 290.

نام او غلامی تربیت اید و ک شوق و شجود اید رسید
 و بولون ظم ایدر ایسه مرد بنما و مرد قلعه اولد قلوب
 بلوب ایتمزل و سوری ایدله قویه کورلر و قور
 و اطفا و ناطح ایغالوی کاتیلوی ایله کورلر و
 یکجی ای غاسند اوکن بر بر بود ایوی بیچون
 سکر ایچره بر قراح تعین ایله سسنلی اولما
 سون د بو سنت بر بر کور لر دخی حسن و جملا
 صاحبی اولدیچ لر بر سر ای عاقریه و فرجه و
 بستانه و بر لر ان دخی تورك اوزر نه طور
 کوی خدمت ایدر لر بعد بو سنت ایچ با شنه ذکر ایله
 علوفیه بارز لر بکلند ذکر اولور با قسیر ایغالر
 تورك اوزر نه فرجه ایدر لر دخی یلدن بر
 ایچه سیون جمع ایدر لر اول بکلند بیان اولور و
 یئارین اوغالون جمعی ایچون و بر یارون امر نین
 کافر اولدندن غیر سبب جمع ایلمکی نه ایلمکان
 بو شنه د بارز جمع اولمان اوغال تلوک جاهه بر
 مسلمان اوغلی مسلمان ایکن و جمع اولمانق

فایده

قانون دكل اكي اندر ما عدا المراك اكثر شي سراي
 عاقبه و خاضع باشقيه و برو كلونه و طائفة مزبور بود كلون
 اعتبار به سبب اولادكم اول زمانه فاتح و سبطه سلطان
 محمد خان حضرتي بوئسته و بار اولاد او زير عسكر حضرت
 لوي ايله توجه بيور و قلون اول ديار و عورتا عيار و
 بادشاه عالم پناه حضرتي قوت قدرت بار كلون قوشو
 كلوي ركب همون بود لوي سوز لوي و پرا و غردت
 امانه كلون بادشاه عالم پناه حضرتي امانه كلون
 كورچك بلديكم بولونكم طائفه دكلون شرف اساهه شرف
 اولاد لوي نينا بدن نه مر اولد رين و طلب ايلك ديدون
 ديار لوزون اوغلان جمع اولماسون مراد ايند كلون بو
 التماسون قبول ايدون بولون اوغلان جمع اولماسون
 قانون ايلداز بولون كوك سستلي اولسون و كوك اولسون
 جمع ايدون بولون بوقاه عيسه قانون دكلون مكر بوطان
 اولايون ايجه داخل اولماسون ديو خطيطا بوقلدار
 في الواقع بوطانك سوريم گلدرن محكم بوقاه عيسه
 لوزم درناكم ايجه اتران طائفه سندان اقبه قوت ايلك

نوشته و بوسه دیار نه وارن چو در اچی و جمله دو شرمیه
 وارن لردن مستقیم کردی ز بر بو طایفه مسلمان اولما
 ار لر بنخار جردن ادم داخل اولوق اساندر و بو طایفه دن
 بولنه دکی جمع اولما نیک کورسیدیه و کور بوسانده کور سایر
 برده اکثری ایوا ووب علی منصور کون داخل اولوب عاقل
 دانا اولمشور در اول جهنندن بولوی ساری عامر ^{بستانه}
 و بوق نوزک او نریه ویرمزلر و طوع بوزلی کافر اولدی
 اکی جمع اولغز قدیم که نامدک بود دفع اولمشور جمع
 اولغسی قانون دکلمه و جمع اولغما مقدمات اولدی کم ^{طایفه}
 نیک شری حدک بیز اولدی و عقندن ما عدا بو طایفه نیک
 زعیم و سپاهیدن واقع اولدی سفر لوده اصله بولدی
 ارنک و دل و دلک ظهور کما شدنا بحق تلبیس لک و شری ^{لک}
 ظهور کلمه اولجه نندن فاتح قسطنطیه سلطان محمد ^{پدر}
 حضرتی نمانده فاتح الحرمین الشریع سلطان سلیم
 خان زمانته دکی بو طایفه دن اولغز جمع اولغما نندن اول
 زمانکم سلطان سلیم خان حضرتی دخی شهرزاده
 اکی طوع بوزان دیارنه چقدر قلون اولدیار خانی ^{کتابه}

بوزلی

Kako se iz priloženih faksimila originalnog teksta zakona vidi, tekst o Bosni zabilježen je na početku navedenog kodeksa, str. 12b, 13a i 13b, čiji je prijevod slijedeći:

"... U to vrijeme, kako je sultanskim ukazom o kupljenju gore navedenih dječaka (oĝlan) bilo zabranjeno uzimati kakve bilo dječake, (kao) dječake nevjernika, nego je naređeno da se dječaci uzimaju iz Bosne od samih muslimanskih porodica. Nije samo naređeno da se dječaci kupe nego je, štaviše, većina njih (iz Bosne) upućivana u sultanski dvor ili u dvorske bašče. Razlog takvom, u toj mjeri naklonom postupku prema skupini tih dječaka je slijedeći: kada se osvajač Konstantinopela Njegovo Veličanstvo sultan Mehmed-han sa svojom pobjedonosnom vojskom uputio protiv Bosne, svo tamošnje stanovništvo (umumen), kako obični svijet (re'aya), tako i viši stalež (beraya), poznavajući silu i moć Njegovog Veličanstva sultana, izašlo mu je u susret i svojim licima dodirivalo njegove uzendiĝe. A kada su oni svi od reda prihvatili i islamsku vjeru, Njegovo Veličanstvo padišah - utočište svijeta - saznajući o tome, shvatio je da to nije loš narod i rekao onima koji su se udostojili časti da postanu muslimani: "Tražite od mene šta želite". Tada su oni zamolili: "Neka se vrši uzimanje dječaka i iz naših zemalja". Sultan je prihvatio njihovu molbu i naredio kupljenje dječaka iz reda stanovnika Bosne, bili oni obrezani ili neobrezani, da se kupe (bez razlike).

Nije zakon da se dječaci provjeravaju. Bez obzira na to bilo bi dobro provjeriti da se u njihov broj greškom ne uvuku i oni koji ne pripadaju tome narodu. Kada dolazi grupa dječaka pokupljenih u Bosni nju treba temeljito provjeriti, s tim da niko od Turaka ne smije dospjeti za novac u njihov broj.

Oni koji odlaze u Bosnu, čorbadĝije i svi koji idu da vrše devširmu, moraju biti pošteni ljudi jer su (tamošnji) stanovnici muslimani i među njih lahko može dospjeti i čovjek sa strane.

Do ovog vremena većina pokupljenih dječaka iz ovog naroda pokazali su se čestiti, nalazeći se u sultanskom dvoru ili u službi na drugim mjestima, a oni od njih koji su postigli visoke položaje pokazali su se mudrim ljudima. Eto zašto njih i upućuju u sultanski dvor i sultanske bašče, a Turcima to ne dozvoljavaju..."

Na kraju, nakon tako pozitivno izražene ocjene o stanovnicima Bosne, tekst zakona se nastavlja dajući sasvim suprotno mišljenje o stanovnicima Trabzona (na obali Crnog mora). Navodi se kako je znatno ranije obustavljeno uzimanje djece sa tog područja budući je to loš narod jer se do sada njihovi zajimi i spahije ni kod jedne vojne nisu ponijeli ljudski i hrabro, a ispoljavali su svoju podmuklost i pokvarenost. Zbog toga je osvajač Konstantinopela, sultan Mehmed-han, obustavio uzimanje njihove djece sve do vremena osvojitelja svetih mjesta Meke i Medine, sultana Selima-hana. Međutim, kada je Selim, kao prijestolonasljednik, došao u Trabzon, stanovništvo je pohrlilo da mu stope poljubi, iskazujući tako svoju veliku poslušnost, pa je sultan stupajući na

prijesto počeo ponovo da uzima i njihovu djecu. Tako su se zbog iskazane velike pokornosti i poslušnosti ponovo približili sultanovom srcu.

O JANIČARSKOM ZAKONU مبدأ قانون یکجیری اوجاغی تاریخی

R e z i m e

Prezentirani prilog predstavlja koliko izdanje jednog osmanskog izvora toliko i rezimirani prikaz o jednom važnom pravnom kodeksu iz početka 17. stoljeća. Riječ je o opsežnom zakonu janičarskog korpusa iz 1606. godine. Autor kodeksa nije poimenice poznat, ali proizlazi da je bio umirovljeni janičar, spomenut kao *korucu* (čuvar), koji za sebe ističe da je 21 godinu vršio službu janičarskog pisara, a da mu je djed 14 godina bio aga Istanbula. Ta činjenica osigurava autentičnost prezentiranih podataka o strukturi i organizaciji tog korpusa.

Izdanje izvora sadržano je utoliko što je prezentiran jedan dio originalnog osmanskog teksta iz navedenog kodeksa sa bosanskim prijevodom. Namjera je bila da se *in extenso* prezentira tekst o jednoj važnoj epizodi koja je mnogo citirana, a nije u cijelosti publikovana. Radi se o neobičnom i historijskom susretu sultana Mehmeda Osvajača sa okupljenim bosanskim stanovništvom pod Jajcem, maja mjeseca 1463. godine, nakon obaranja bosanskog kraljevstva. To je bio glavni cilj pripremanja ovog priloga.

Dalje, iskorištena je prilika da se ujedno rezimirano pruži jedan pogled na ovu važnu, dosta obrađivanu problematiku iz osmanske historije. Ovaj zakon, premda koncipiran početkom 17. stoljeća, obuhvata razvitak ove organizacije od njenih početaka, još od 14. stoljeća, koja je u svom trajanju, sve do kraja 17. stoljeća, predstavljala kičmu Osmanskog carstva.

ABOUT THE JANISSARY LAW مبدأ قانون یکجیری اوجاغی تاریخی

S u m m a r y

The contribution presented gives a survey both of an Ottoman source edition and a summary of an important legal code from the early seventeenth century. It is an extensive janissary corps law of 1606. The name of the code author is unknown, but it is understood that he was a retired janissary, mentioned as a *korucu* (a guardian), who says about himself that for twenty-one years he had been serving as a janissary notary, and that his grandfather had

been the agha of Istanbul for fourteen years. This fact by itself ensures authenticity of the presented data on the structure and set-up of that corps.

The source edition has been preserved in the part of the original Ottoman text from the mentioned code with a translation into Bosnian as presented here. Our purpose is to present *in extenso* a text about an important episode which has been often quoted, but has never been published as a whole. It is about an unusual and historic encounter of Sultan Mehmed the Conqueror with the Bosnian population gathered near Jajce, in May 1463, after the fall of the Kingdom of Bosnia. This is the main purpose of this paper.

Furthermore, we have benefited from the opportunity to give a summary of an attitude to this important, quite often elaborated issue from the Ottoman history. This law, although conceived early in the seventeenth century, covers development of this organization from its beginnings, as early as the fourteenth century, which during its existence, until late seventeenth century, represented the backbone of the Ottoman Empire.